

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен *доктор*
на тема *Литературата в дигиталния свят. Как дигиталните технологии променят общуването с текста*

Научна област: Методика на обучението по литература

Професионално направление: 3.1. Педагогика на обучението по...

Докторант: Иван Велчев Велчев

Рецензент: проф. дпн Адриана Дамянова

Предложеният за защита дисертационен труд на тема *Литературата в дигиталния свят. Как дигиталните технологии променят общуването с текста* се разполага на 270 (двеста и седемдесет) страници, вкл. едно Приложение, описание на приносните моменти в труда и библиография, която е диференцирана на специализирана и допълнителна и съдържа 135 (сто тридесет и пет) единици, от които 52 (петдесет и две) на кирилица и 83 (осемдесет и три) на латиница.

Текстът на дисертацията е разчленен на увод, три глави и заключение. Както композиционно, така и структурно и съдържателно изследването покрива академичния стандарт в неговите най-високи регистри. Всяка от главите е смислово-композиционно рамкирана от прилежащия ѝ аспект на изследователската хипотеза и от обобщение на изследователските резултати, специфични за обособеното в нея съдържание, което е само една от индикациите за забележителното равнище на саморефлексия, открояващо се в труда.

В увода е изложена мотивацията на докторанта за избора на темата, коректно са представени обектът (училищната дигитална култура), предметът (феноменът на четенето, или на общуването с текста), хипотезата, нагласите и процедурите на изследването, както и очакваните от негорезултати.

Първата глава от изследването – *Текст, междутекстовост, мрежа* – ревизира основополагащи мисленето на модерността постановки, като тази на Маклуън за средството съобщение или тази за текста като завършена цялост, за да защити тезата за принципната непротивопоставеност на текста (винаги вече отворен за читателя, за междутекстови връзки) и хипертекстуалността вследствие на присъщия и на двете мрежов характер и да концептуализира дигиталната среда като *паноптикон*, помнещ не по-малко от цялата човешка култура, обхващащ всички присъщи ѝ разноречия и противоречия. Средството между печатния текст и дигиталното пространство работата на Ив. Велчев обосновава и през методическа разработка на една от Декамероновите новели, в който проект читателският акт *привежда текста в движение*, и през интерпретация на

Радичковия разказ „Царамбука“, разкриваща заиграването на творбата с характерните за постмодерността/дигиталното динамика, езикови игри, разколебавани значения и под.

Втората глава от труда – *Читателят екран* – избира нова перспектива към проблема за четенето, моделирайки го в парадигмата на екранната метафора като непрекъснатата взаимна транслация между езиковия и визуалния код. През теоретични модели на У. Еко, В. Изер, Ж. Лакан и др. текстът конструира структурна хомология между езика, четенето, несъзнаваното, съня – и дигиталното, за да аргументира подкрепата си за идеята четенето в аналогова и в дигитална среда да се допълват взаимно в една оптимизирана версия на функционализиране на дигиталното за целите и смисъла на литературното образование.

Фокусът на третата глава от разработката – *Дигиталното образование по литература – въпроси и хоризонти* – пада върху теорията, практиката и управлението (наричани в труда *актори*) на литературното образование, за да бъдат осветлени продуктивни противоречия между образователното поле като дисциплинарно пространство и дигиталното, упражняващо натиск за преразпределяне на компетенциите в това поле. Текстът на трета глава критически чете теоретико-методологически и образователни парадигми, като „критическата методика“ (Вл. Атанасов), конструктивизма, стандартизацията в образованието, както и актуални образователни политики, за да проправи собствения си изследователски маршрут и да утвърди необходимостта от радикално ново мислене на образованието, на неговото целепологане, на *акторите* в него в контекста на дигиталната ера.

*

Дисертационният труд на Ив. Велчев интерпретира може би най-значимия измежду актуалните проблеми, пред които се оказва изправено образованието, и избира оптимистична визия за интегрирането и продуктивното функционализиране на дигиталното в литературнообразователния процес: „Анализирайки радикалната промяна, която предизвиква дигитализацията, *образователната общност ще може да изгради стратегии за управление на нейните ефекти в своята сфера*; ще може да неутрализира нейните негативни да използва пълноценно добрите ѝ страни.“ (с. 6). Залогът на работата не се изчерпва с управлението на дигиталното като контекст и среда, в които по неизбежност се случва образованието и в частност четенето днес, а се простира до опазването на един визиран като отстъпващ доминантната си роля (но без да изчезва, модифицирайки новата комуникационна среда и сам модифицирайки се в нея) културен опит – опита на Гутенберговия читател. На хоризонта на труда, и по-конкретно на хоризонта на неговата футуристична визия, се очертава свободно от институционални рамки, демократизиращо се образование, „благата вест“ за което се явяват дигиталните технологии. Текстът размагьосва тези технологии, пробуждайки паметта за тяхната човешка направа, като по този начин ги „хуманизира“ и така „обезоръжава“ техноскептичните, технофобските, но и техноутопичните дискурси. Изключвайки от полето на критичния си анализ (и) компетенциите си пазарноикономическите интереси, движещи усъвършенстването и разпространението на въпросните технологии, трудът отваря в себе си пространство за (антиципации на) едно „хуманитарно технологично мислене“ (с. 108).

Дисертацията на Ив. Велчев полага дигиталното и художествената творба като взаимоподобни благодарение на техния „мрежов“ характер и като хомологични. Мрежата

като метафора – безспорно ключов концепт в труда – му е нужна, за да констатира и утвърди приемствеността vs. разрива – но И приемствеността, И разрива – между различните културни епохи (модерната/Гутенберговата и постмодерната/дигиталната). Като специфични за дигиталното са открити функциите му да **проверява интензифицира** вътрешноприсъщи на човешките мисловност, взаимоотношения и взаимодействия характеристики и дименсии, като множествената, несигурна, разпръсната идентичност, вкл. и трансхуманистичната.

Мрежовата структурираност на дигиталното и на текста, на читателя и четенето трудът концептуализира и оползотворява, като въвлича моделиращи различните културни феномени езици (рецептивна естетика, херменевтика, семиотика, психология и психоанализа, социология и социолингвистика, етика и естетика... – за да посочим някои от тях) в режим на метафорична корелация (означена в труда като *креативно взаимопроникване* между езиците), „прекодирайки“ постановките на всеки от тях в кода на другия (неслучайно първият читателски/интерпретаторски опит в труда е този с метафоричната мрежа в Яворовите стихотворения). В този дискурсивен режим, в който, оплитани една в друга, се интерпретират критически (в силния смисъл на думата) теоретичните „мрежи“ на различните дисциплини, изследователският предмет се оказва стереоскопизиран, а утвърдени, със свои ясни семантични обеми терминологични значения – проблематизирани и релативизирани, направени да изглеждат ограничени, несигурни, подозиращи собствената си несамодостатъчност и в крайна сметка – несъвпадащи сами със себе си. А във и чрез диалогичното засрещане на различните епистеми трудът (де)конструира нови и нови теоретични „решетки“, значенията на чиито елементи просветват през взаимодействията си, за да се премислят отново и отново езикът и текстът, четенето и читателят, знакът и образът, дигиталната и Гутенберговата епоха... Всъщност цитираните и много други понятия значат и едно, и друго, нито само едно, нито само друго във взаимоотношенията си – взаимоотношения, чийто брой на практика е безкраен, откъдето и убегливостта на концептите спрямо еднозначно и стабилно дефиниране. Четима като „несвоевременно размишление“, работата до голяма степен може да бъде припозната като опит за изобретяване на нов – евристичен – език, който да снесе обичайните бинарни опозиции, за да е в състояние да изговори/изобрати актуалната постмодерна образователна (и не само) ситуация. Това са само част от начините, по които трудът постига забележителен изоморфизъм между предмет и метод, доколкото не се уморява експлицитно да настоява върху множествеността на значенията и смислите, върху идентичността като функция от релации, върху конструираността (респективно – не-естествеността) на основополагащите модерността опозиции и наративи. Освен това така трудът изгражда и своя автоимунна система (*отразяваща* всяка критика), като удържа дискурса си в „пластичните“ структури на постмодерността, което легитимира пренебрегването, трансгресирането на традиционните „представи за правилно и допустимо“ (с. 95).

Уповавайки се на духа на самата работа, в нейната сила, извираща от непрестанния дискурсивен процес на концептуализиращо преосмисляне, ре- и предефиниране на понятия/значения/теоретични системи, можем да съзрем вписана и нейната слабост. Например критическите ѝ дискурси, рефериращи, да кажем, стандартизираното образование или идеята за ученика в центъра на обучението, са уязвими откъм концепцията за дисперсността, несамосъвпадането на кое да е понятие/значение: за да

разобличи несъстоятелността им, работата не застава ли тези свои референти да застинат в един свой профил, *кастрирайки* връзките им с други и така лишавайки ги от възможността да са *това-и-нещо-друго*? Аналогично утвърждаванията, например на хуманността/хуманитарното знание като не-релативна ценност, провеждани последователно в труда, не подриват ли удържаността на дискурса на работата в постмодернистката „мрежа“? Ни най-малко не настояваме докторантът да отговаря на подобни очевидно спекулативни питання, опитващи може би да прикрият смущението ни пред един свят, който трудът ни разкрива с такава безпощадност като перманентна промяна, процес, движение, свободен, но и лишен от устойчивост и траене.

Най-стойностната от методическа гледна точка идея, която трудът на Ив. Велчев убедително защитава, е идеята за (откриването на) мрежовостта на дигиталното и на текста в него като възможност за метадискурсивно познание и саморефлексия на читателя, познаващ не просто културните феномени, но и механизмите на собствения си опит с тях, и себе си като изправян пред нови и нови предизвикателства на диалогичното общуване (с другия) (вж. 4.1., 4.2. от I глава и др.). Еманципираща „слабия“ човек (трудът ползва тази Нищшева метафора), дигиталната среда прави неудържими „големите наративи“, повече или по-малко агресивно потискащи всеки независим читателски акт. Освен това дисертацията представя методически направления и посоки, както и няколко конкретни примерни задачи, релевантни на идеята за продуктивно функционализиране на дигиталното в полза на един „хоризонтален образователен модел“, на една „мултимодална класна стая“. Особено ценно за нас е и обосноваването на тезата за неадекватността на актуалните (модерни) институционални учебносъдържателни, образователноцелеви, методически и т.н. рамки на налаганите от инфилтрирането на дигиталното в културата постмодерни образователни потребности. Тези потребности могат да бъдат удовлетворени от несъвпадащ с институционално предписаните му роли учител, от еманципиращо се от Системата литературно образование... Трудът дава недвусмислено да се разбере, че е наясно с изкушеността си от идеалистични хоризонти, но – да го цитираме – „...именно идеалистичните цели стоят в основата на всяка идея за образованост – защото в същността си тя винаги е утопия за съвършен свят и човек“ (с. 223).

Текстът на Ив. Велчев разкрива респектиращата компетентност на своя автор в множество епистемологични зони, допиращи се до или частично припокриващи се с полетата на литературата и на (литературното) образование. Използваните изследователски методи са приложени с безкомпромисна последователност, изследователският предмет е „сканиран“, деконструиран и реконструиран, както вече стана дума, нееднократно – и неизменно по евристичен начин, развърнат в множество измерения. Структурата на текста е ясна и логична, адекватна на изследователския предмет, а вътрешните референции и саморефлексии на дискурса говорят за искреното и смело желание мисълта да бъде проследена, смисълът – разбран.

Изведените в края на труда негови приносни моменти са безспорни и коректно формулирани.

Авторефератът представя достоверно и изчерпателно най-същественото от изследването както в съдържателен, така и в семантичен план.

В заключение: доколкото дисертационният труд на Ив. Велчев на тема *Литературата в дигиталния свят. Как дигиталните технологии променят общуването с текста* отговаря напълно на изискванията на ЗРАСРБ, на Правилника за неговото приложение и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и

заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ и въз основа на всичко посочено по-горе, с безрезервна убеденост предлагам на уважаемото научно жури да присъдим на Иван Велчев Велчев образователната и научна степен доктор по 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по литература).

10 май 2021 г.

Рецензент:
/проф. дпн А. Дамянова/